

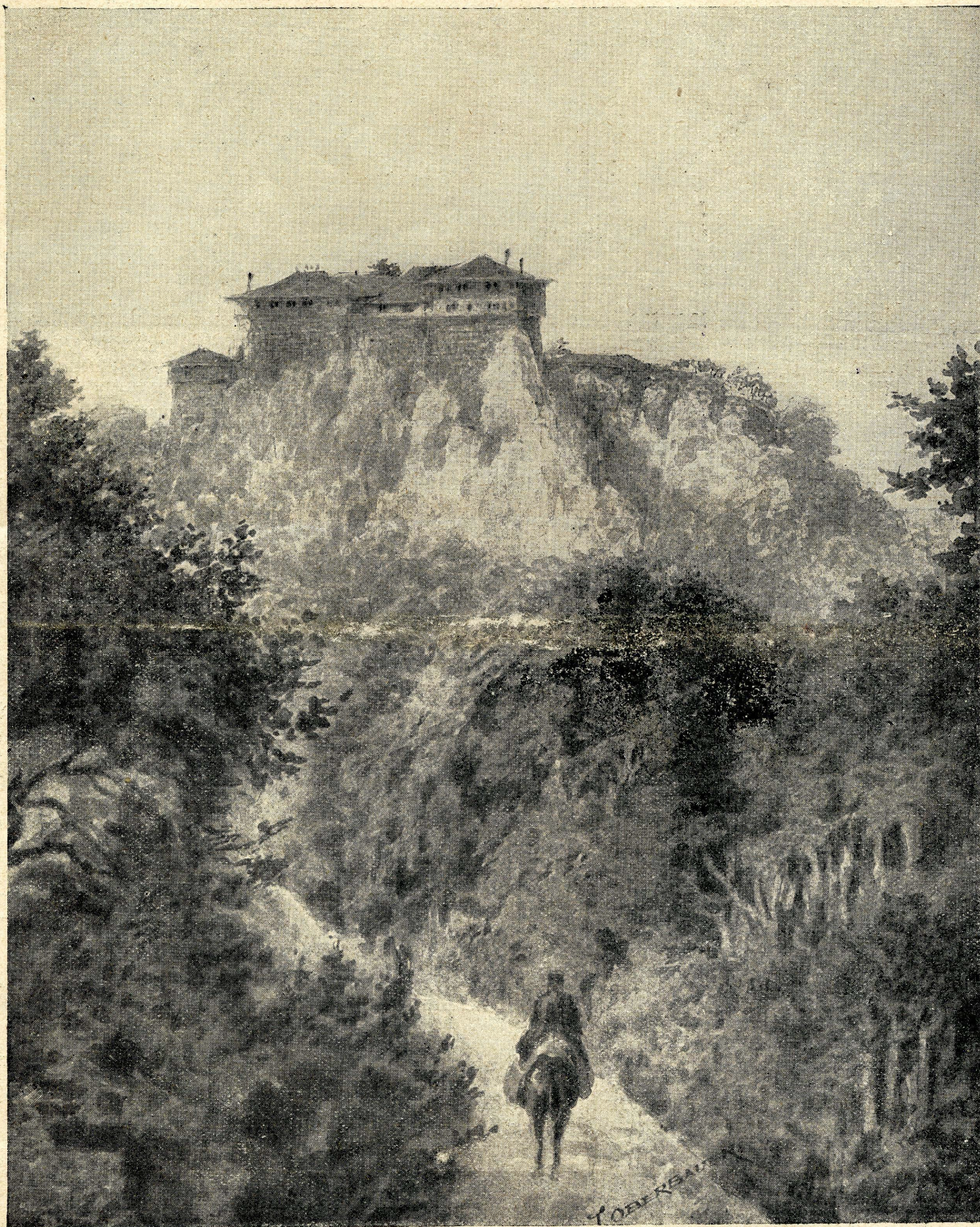

БЪЛГАРСКИ ТУРИСТ

Година XV.

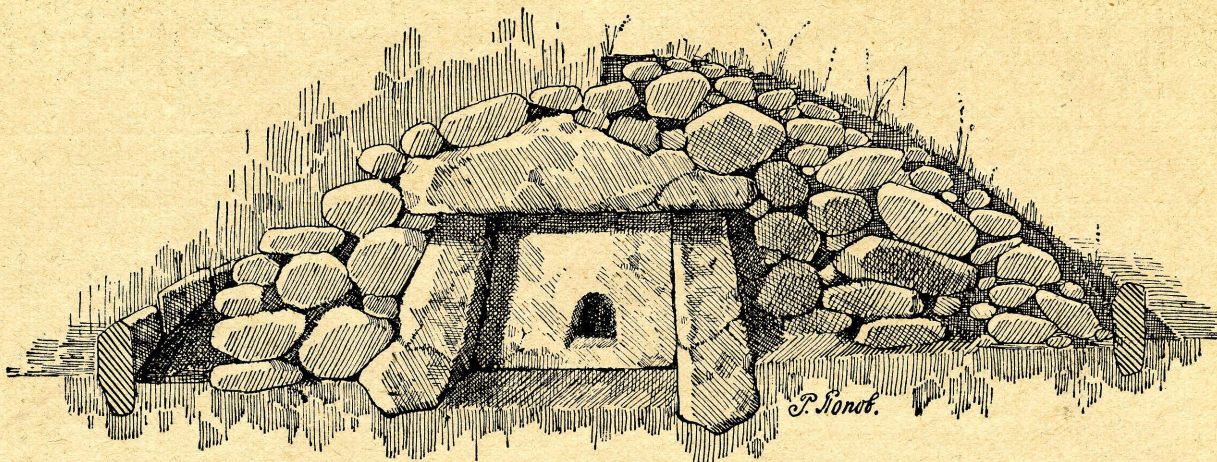
Февруари — 1923.

Книга 6.

Акварел от Обербауер

ГЛОЖЕНСКИЯ МОНАСТИР

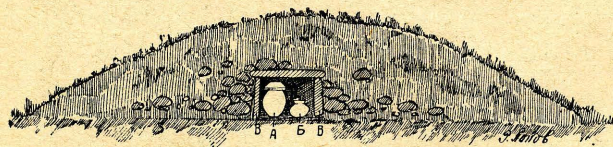

НАДГРОБНИ МОГИЛИ

от Р. Попов

По своята численост на първо място у нас стоят надгробните могили. Наричат се така, защото те са насипани върху гробове на мъртвци. Тяхната форма бива тъпо коническа, остро конусообразна или куполовидна. Тия могили произхождат от разни епохи на предисторическо и историческо време и преди да се направи разкопка и открие гроба, в никой случай не може да се каже предварително от кое време може да бъде тая или оная могила.

Най-старите надгробни могили се отнасят към епохата, предшествуваща употребата на металите, т. е. към онова време, когато нашият прадед е приготвял оржията и орждията си главно от камък (каменна епоха). Такива могили можем да видим пръснати на много места по Странджа и Сакар планина, голяма част от тях обаче, било от времето или от човешката ръка са разрушени и за

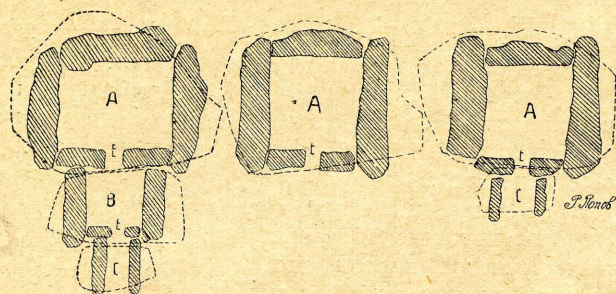

1. Разрез на гробна могила.

тяхното съществуване говорят що годе запазените следи. Надгробните могили в тоя край на отечеството ни ще наречем долменни могили, защото те са насипани върху особен тип гробници наречени долмени. Последните представят камари, сградени най-малко от четири странични и една покривна плочи. Една от страничните плочи е пробита, за да може да се влиза вътре в долмена. (Обр. 3). Тези долмени наричаме еднокамерни. Понякога пред входа на долмена са поставени две по-малки странични плочи, а върху тях трета покривна, които образуват нещо като коридор. (Обр.

2). Често срещаме долмени с две камари (камара и предкамара) и коридор. (Обр. 2). Страничните плочи имат различна величина: тя обикновено варира от 1—2 м., до като покривните често пъти достигат диаметър 3 м. Върху всеки долмен е била насипана могила от пръст или камъни, като при това входът е оставал открит, обаче затворен с една не особено голяма плоча. Долмените, които у нас се срещат само в Сакар и Странджа планина, в Европа са познати на много места. Дълго време се е водил спор за каква цел са строени. Едни са ги приемали за жилища, други за гробници, до като най-после основното им проучване даде да се разбере, че тяхното предназначение е било да служат за гробници. В някои долмени дори се срещат по няколко скелета (обща гробница). Макар нашите долмени да не са добре проучени, все пак може с положителност да се твърди, че и те действително са служили за погребение на мъртви, защото в много от тях се срещат останки от човешки скелети. Тялото на мъртвия е било погребено в камарата. Предкамарата вероятно е служила за жертвоприношения или за други подобни цели, свързани с култа на мъртвите през това време. Долмените у нас ги датуваме към младата каменна епоха, значи те са строени не по-късно от края на III-то или най-много в началото на II-то хилядолетие пр. Хр. Но не е изключена възможността да са били използвани за същата цел и по-късно, както това е било и с другите надгробни могили.

През бронзовата и желязната епохи, както и в историческо време се появяват надгробни могили, които по устройство на гроба резко се отличават от току що описания тип. Обичаят, да се издига върху гроба на мъртвия могила, е бил твърде разпространен почти между всичките народи, живяли по-късно или по-дълго време в страната ни. У тракийските племена, които са заемали източната

2. Планове на три типа долмени А. Камара.
В. Предкамара. С. Коридор. Е. Входи.

страна на Балканския п-ов, този обичай е бил разпространен твърде много, както в предисторическо, така и в ранно историческо време. Известни подробности върху погребението на мъртвите у траките ни дава Херодот, който е живял през V-то столетие пр. Хр. Описвайки нравите на траките, между другото казва, че когато някой умре, трупът в продължение на три дни е бил изложен, за да бъде оплакван, а през това време са били клани разни животни, изяждани от близките на мъртвия. На третия ден след смъртта трупът е бил заравян или изгарян, и в единия и другия случай върху гроба е била издигана могила, след това настъпват тържества, които завършват с игри и състезания в чест на мъртвия.

Костите, които са оставали след изгарянето на трупа, често пъти са били туряни в глинени съдове, наречени урна, а около последната, както и в самата нея са били поставяни по-малки съдове и други предмети (накити, орждия, оржия и пр.), от каквито мъртвият ще има нужда в задгробния живот.

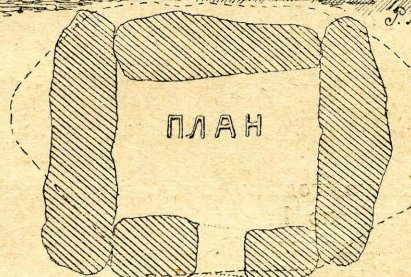
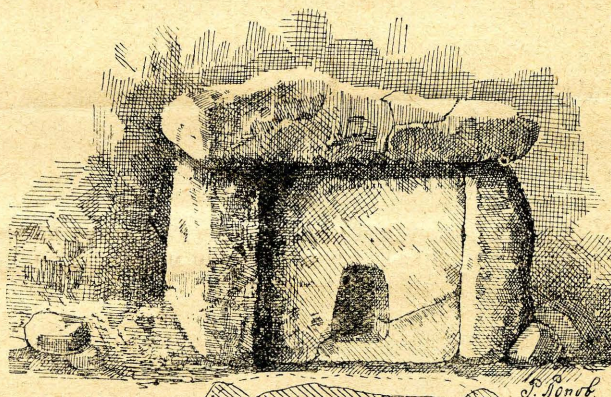
Могила с подобно погребение ни представя обр. 1. Урната (А), която виждаме, е заградена с плочи (В), които образуват гроб във форма на камара. Освен урната в гроба са поставени други съдове (Б), от които, както казахме мъртвия ще има нужда. Над гроба е издигната могила от камъне и пръст.

У нас са разкопани вече много могили от желязната епоха, насипани от някогашните траки. В тия могили са намерени ценни материали, които хвърлят светлина върху бита на първите жители на страната ни, и обогатяват сбирките на музея. Между ценните находки ще споменем само една. При разкопаването на една малка могила при с. Езерово (Борисовградско) през 1912 год. в гроба край другите златни предмети биде намерен един златен масивен пръстен с надпис на тракийски език. Това е единственият паметник познат на науката до сега.

Освен траките и други народи, които са живели в същото време, както и по-късно, са имали обичай да насипват върху гроба на мъртвите могили. Ето защо в страната ни изобилствуват такива, които се отнасят не само към разни времена, но и към разни народи.

Бреговете на Черно море ред столетия пр. Хр. са били обитавани от гръцки колонисти, които са основали търговски градове. У старите гръци същщо е практикуван обичая да издигнат могили върху гробовете на мъртвите. Голяма част от могилите край Черноморския бряг имат старо-гръцки произход.

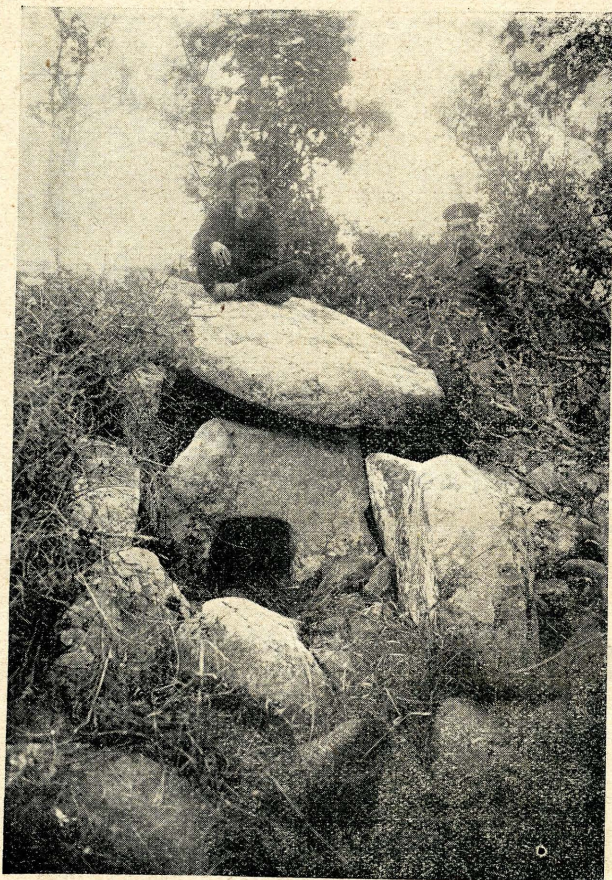
Известно е, че част от Скитите още пр. Хр. минават Дунава и се заселват в днешна Добруджа. Разкопките на скитските надгробни могили в южна Русия са дали ценни за археологията материали. Няма съмнение, че някои от могилите в Добруджа от Балчик на север са насипвани от скитите, и тяхното проучване би било от голям научен интерес. Погребението у скитите види се да е ставало твърде тържествено. Това личи не само от разкопките в Русия, но и от сведенията които имаме от Херодота. След смъртта на един от скитските царе, според както описва споменатият автор, трупът му е бил погребан в една грамадна гробница заедно с една от жените му (както у траките, така и у скитите било е разпространено многоженството, особено между заможните), няколко слуги, коне и скъпоценни подаръци. Върху гроба е била издигната грамадна могила. Една година по-късно били убити 50 слуги и още толкова коне. Слугите,

3 Дюлмен

поставени върху конете, били заровени в същата могила. Ясно е, че всичко това ставало в свързка с вярата за безсмъртието на душата, която в задгробния мир ще запази връзките с най-красивата и любима жена, а наред с това ще има нужда от прислугата и охраната на преданни слуги, които вероятно с готовност са се пожертвували, за да бъдат по-скоро под закрилата и благоволенieto на своя господар.

През III-ия век пр. Хр. в страната ни нахлуват келтите, които образуват царство със столица Тиле, сегашното с. Тулово при Казанлък. Много от могилите у нас са насипвани от келтите. У тях е съществувал също обичаят да горят телата на мъртвите. Разкопаните до сега могили от келтски произход (Белослатинско) в повечето случаи ни откриват гробове с изгорени трупове, останки от железни мечове и копия, конски юзди, шпори и други принадлежности към конското снаряжение.

Долмен от Странджа

Няколко години след Хр. римляните завладяват напълно Балкански п-ов, в това число и днешна България, и го владеят няколко столетия. Страната ни е богата на множество паметници, които говорят за завоевателната мощ и владичество на римляните. Те издигат нови градове, а старите устройват съобразно тяхната култура. Под развалините на едните и другите са запазени паметници, доказателства за величието и разкоша, които не са били чужди за цялата римска империя. Наред с това римското владичество е завещало множество надгробни паметници и могили. Голяма част от надгробните могили край София,

Кюстендил, Никюп (Търновско) и пр. са от римско време. В тях срещаме два вида погребения:

Трупът на мъртвия е бил погребван или като направо бъде заровен в земята или пък поставен в скромен гроб от камъни или керемиди. По-богатите са били погребвани в каменни саркофази. В повечето случаи върху гроба е била насипвана могила. Но срещат се от това време и т. наречените плоски гробове, т. е. гробове, върху които няма никаква могила.

Обичаят да се горят или заравят мъртвите се е обуславял от общественото положение, което е имал мъртвия. След римското владичество горенето на телата все повече и повече почва да се среща рядко, защото влиянието на християнството вече се засилва и окончателно премахва този обичай. Дълго време след падането на римската империя народите, които се настаняват върху нейните развалини (славяни, българи, кумани, турци) са имали също обичай да насипват могили върху гроба на мъртвите. Виждаме следователно, че през един период от няколко хилядолетия страната ни постепенно е била посявана с могили, от които всяка една крие в себе си една малка частичка от историята на епохата, в която е живял мъртвеца.

С проучването на надгробните могили ние се запознаваме с веществената култура на времето, проучваме какъв е бил култът на мъртвите, с който обичай е било съпровождаемо погребението и пр. и пр., като много факти, чужди за писмеността, разказите и преданията, се уясняват и оформяват, а наред с това страниците на културната история все повече и повече се увеличават.

*

Освен плоските (селищните) и надгробни могили срещат се тук-таме могили, насипвани при разни други случаи, обаче те нямат това голямо научно значение, което имат пжрвите. Ще кажем само няколко думи за т. наречените кенотафни (Kenotaphion) могили. Те стоят близко до типа надгробни могили, от които се отличават по това, че в тях няма погребан мъртвец. Те са насипвани при следните обстоятелства: когато някой загине далеч (вжв война напр.) или трупът му не може да се намери (удавен, изеден от зверове и пр.), тогава неговите близки го погребват символично. Извършват се в случая всички обряди на едно погребение, поставят се в гроба любимите на мъртвия вещи, зарива се гроба и се издига могила. От тук следва, че една кенотафна могила се отличава от надгробната по това, че в гроба на пжрвата няма никакви останки от труп. Такава една могила биде разкопана от учениците на I С. М. Гимназия близу до София през 1920 г. В могилата се намериха части от един глинен съд и един глинени предмет, който е имал култово предназначение, обаче никакви следи от скелет или изгорен труп не се указаха.

*

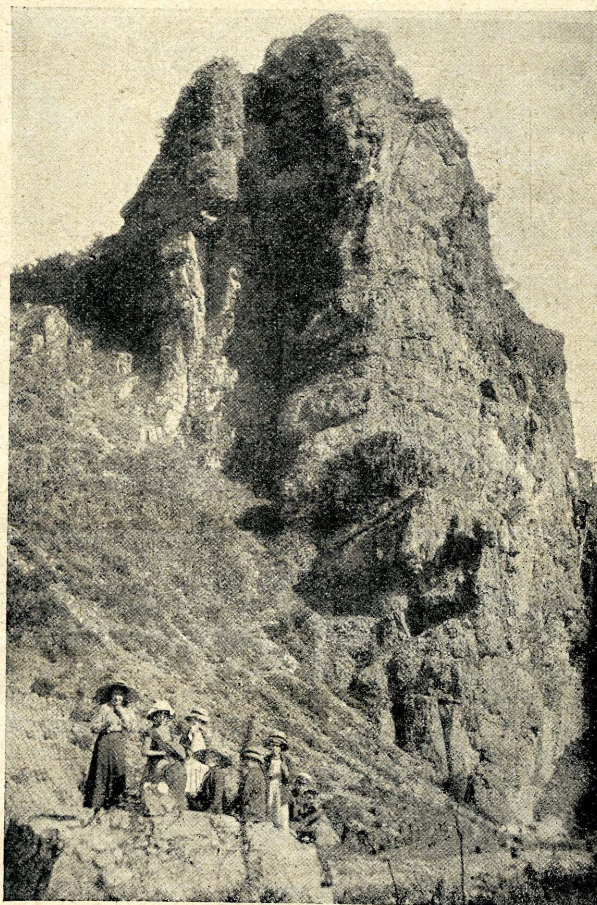
БОЯНА

от Кр. Миятев

Бояна е едно скромно кѣтче в полите на Витоша, което възвишава духа с своите природни прелести и бляскаво минало. От тук, сред аромата на горската теменуга и кроткия шепот на гората, заглушаван от бесния рев на пенлив планински поток, погледът се разстила по безкрайното Софийско поле, което Балканът увенчава с гордите си снежни чукари. Простор, въздух, слънчева светлина и възшебни бои гаят душата и тя разкрива всичките си дипли за да обхване едно величие, което само природата може да създава. В това величие се преплитат легендите на миналото и картината на настоящето, което се разстила там долу под синкавия дим на столицата с нейните златисти куполни пирамиди и мрачни обелиски на фабрични кумини. Там цъфти един нов живот, мощен и самонадеян, на който гордото чело на Витоша гледа с презрителна насмешка. Защото суровите недра на този исполин крият в себе си тайните на много векове, радостите на славни дни и тъжгите на разрушение и запустение. Той знае Сердика на тракийците, римляните и византийците, виждал е страшното намръщено чело на Крума и трепета на крепостните стени пред бляска на неговия меч, любувал се е на кротката фигура на Асеня, прекланял е глава пред топлите молитви и богохвалбни химни на скромни църковни отци, които се прощават в отчаяние с мощите на Йоана Рилски, плакал е заедно с сълзите на безпомощни вдовици и майки, когато над Св. София е блеснал полумесеца. Но той знае и Бояна от дълги векове насам. Нейното минало е забравен от всички епизод. От него е останал само един скелет от вещевени следи, който днес ние спокойно отминаваме като никому непотребна дрипа.

Заговорете с който и да е боянчанин, разпитайте го за историята на селото и вие ще видите, как населението пази още една смътна представа за миналото на своите предци. Тази представа е изтъкана от легендарни нишки без начало и край и витае във възображението като далечен мираж. Дългото робство заличило от съзнанието на българина спомена за историческо минало и представата за държава и държавно устройство. Всички руини и къщища, които крият в себе си спомен от далечни дни, се свързват с царе, упорита защита и разрушение чрез предателство. И ако тези предания съвпадат с исторически факти, това се дължи повече на случайност, отколкото на запазени исторически спомени. Такъв е в голяма степен и случая с Бояна. Нейното минало е отдавна забравено и вместо него ще ви разкажат легенди, в които историческата истина или съвсем липсва, или пък се преплита във фантастичното до неузнаваемост. Ще ви кажат, например, че Софийското поле било някога езеро, което се простирало до Балкана, и че от Бояна започвал ог-

ромен мост, който водел през езерото до срещния бряг. Горе, на стръмния и мъчно достъпен рид край Боянския поток се издигал двореца на шопския цар Батил, а по-долу, на поляната, паднал някога някой си цар и затова местото се нарекло „Падало“. Това са местни предания, създадени в ново време, за да се одухотворят веществените останки

Момина скала (Кжз-тепе)

фот. Хр. Николов.

на миналото край днешната Бояна. Следите от зидове над селото съдържат материал за измислянето на моста и старото селище в неговото начало. Собственото име Батил, явно от неславянски произход, запазено за крепостните развалини на върха, който по турски се нарича „Кжз-тепе“ (Момина скала), защото уж там имало девически манастир, е свързано с името на някакъв шопски цар, а непонятната вече на населението старобългарска дума **падало**, **паданице**, която означава място за нощуване, е смесено с по-новото значение на глагола **падам** и оттам легендата за падналият цар.

Но историята на Бояна не е още напълно ос-

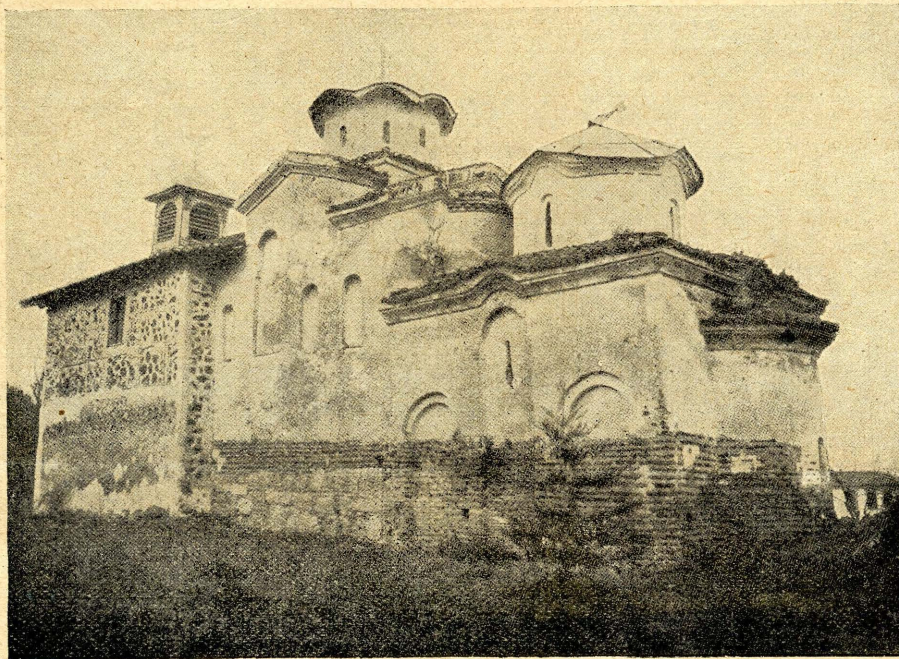
ветлена и в науката. Известни наши учени, изхождайки от една страна от антроположкия тип на боянчани, които се различават твърде много от другите българи, а от друга — от неславянския произход на името Батил или Батул, което в византийските източници се среща свързано с името на някакво печенежко племе Чопи, изказаха предположение, че днешните боянчани са потомци на заселените през 1084 г. в Софийско печенежи, чиито вожд, Батил, основал селището и крепостта над него. Това предположение, обаче, не почива на истината, тъй като Бояна е била известна като здрава крепост още преди идването на печенегите, дори още от римско

чиито крепости, между които и Бояна, изненадани от внезапното нападение, не могли да противостоят на силния удар. Не ще смятат, че тогава Бояна изпитала обикновената за времето участ на превзетите с сила градове, но нейната малка църквица, разположена в сред мълчанието на старите гробове, била пощадена като християнска светиня.

Вторият разцвет на Бояна се отнася пак към българско време, когато Асен I отново завладял София. Тя става резиденция и семейно владение на боляри, чиито потомци се издигнаха към средата на XIII в. до търновския престол. След продължителни династични борби болярския съвет възкачил на пре-

стола в 1258 год. умния и храбър велможа Константин Тих, който чрез втората си женитба с Ирина, внучка на Асен II и дъщеря на император Теодор II Ласкарис, започнал да се счита потомък на Асеновите и се нарекъл Константин Асен без да забравя обаче и своето старо родство по майчина линия с сръбския двор. Братовчедът на Константин, Калоян, получил като член на царската фамилия титлата севастократор и останал да управлява родовете имения в Бояна, дето, една година след възцаряването на Константин, преустроил останалата от XI в. малка църквица, като я разширил и приспособил за семейна гробница.

Тази църквица, скромна и незначителна на пръв поглед, е един от най-важните и най-ценни паметници на българското минало и из-

Боянската църква.

фот. Г. Трайчев

куство. В архитектурно отношение тя не представя единство, тъй като е престроявана на три пъти. Най-старата църквица, почти изцяло запазена, е днешната най-източна част, която представя малка куполна постройка, почти квадратна в план, с слабо разчленена външност. Средната част се отнася към епохата на Калоян и е забележителна с своята двуетажност, която още на пръв поглед се характеризира като църква — гробница. Горният етаж, за който е водела външна дървена стълба, е служила и служи до сега още за богослужение, а в долният етаж, който представя сводова камера или нартекс на най-старата църква, са били погребвани членовете на Калояновото семейство. Третата пристройка, най-късна, е от съвсем ново време (1845) и няма никакво архитектурно значение.

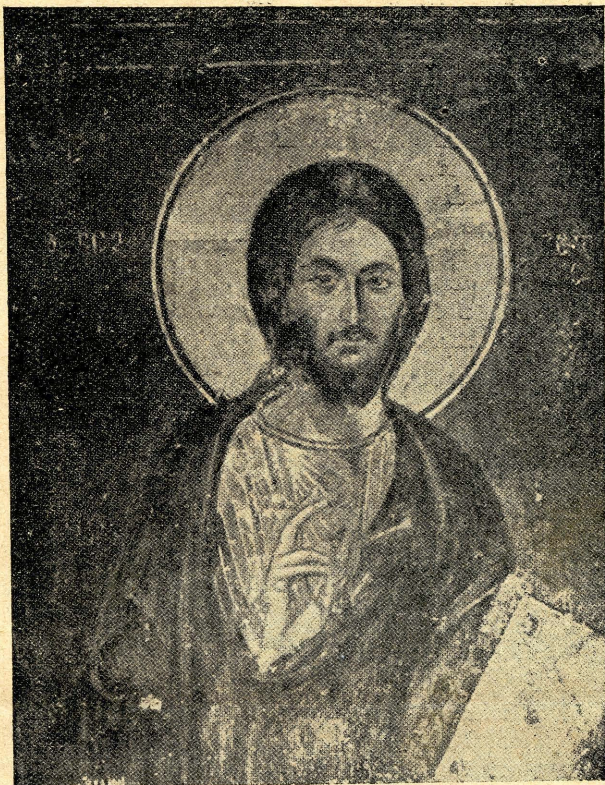
Много по-интересна за историята на българското изкуство е живописата на Боянската църква, която хвърля ярка светлина върху състоянието на

време, тъй като в нейната околност са намирани множество римски монети. Зидовете, които се намират край селото, ни сочат твърде ясно, къде е било старото укрепено селище. Акрополът на това селище, останките на които сега се казват Батил, е бил по-нагоре в планината, която, служейки му за естествена защита от юг, го е свързвала с крепостите по южните склонове на Витоша, а от там с всички твърдини, които са затваряли пътя от Софийското поле за Македония. Целейки това важно значение на Бояна и околните укрепени селища, византийският император Василий II Българоубийца разположил войските си в Солунско и преди да продължи завоевателния си поход към Македония, за да покори окончателно българската държава, решил да се осигури от всякакви изненади откъм Софийското поле, което тогава българите упорито държали. За това той изпратил през 1016 г. един отряд под началството на Ксифиас към Софийската област,

художествените вкусове през епохата. Надписа, който ни е оставил севастократ Калоян в 1259 г. на една от стените в долния етаж, ни съобщава само за преустройството и изписването на църквата в негово време. Но едновременно с изписването на новата пристройка Калоян разпоредил да се поднови и живописата на по-старата църквица, макар че тя е била още в едно сравнително добро състояние. По-късно, през XV—XVI в. благочестиви потомци на Калояна не преставали да се грижат за старата светиня, поддържали я в добро състояние и дори я изписали още веднаж. По такъв начин в течение на вековете по стените на Боянската църквица се натрупали едно върху три пласта от мазилка, най-новият от които е изваден в последните години, за да се открие напълно Калояновата стенопис. Така българското царство се сдобило с един целостен паметник на средновековната живопис, заемащ хронологически второ място след стенописните фрагменти на Трапезица и Св. Четиридесет Мъченици в Търново. Това е едно произведение, което съперничи с най-добрите византийски паметници на епохата, но се различава от тях по своя особен живописно-натуралистичен характер, който го индивидуализира и издава като творец един истински художник. За да преценим всичките достоинства на тази стенопис достатъчно е да се вземат в портретните фигури на ктиторите Калоян и жена му Десислава, на цар Константин Асен и царица Ирина с техните индивидуални и изразителни лица и разкошни облекла, които копират реалната носия на епохата. Не по-малко забележителни са обаче и останалите религиозни образи. В сцената „Христос дванадесет годишен в храма“ ни поразяват наивно детските и красиви черти на Христовата глава, изненадата по лицата на старците-книжници, майчината любов и гордост на Богородица. На източната стена в старата църквица е изписан „Христос благодетел“, в обикновена поза, но в тип, който няма равен на себе си в цялото византийско изкуство; последното не познава такова кротко и изразително лице с умно чело и очи, в

който се четат дълбока скръб и неземна благодат. Всяка картина, всяка фигура и всеки жест в Боянската стенопис си има своята красота и своя език.

Достатъчно е само да отвърнем поглед от настоящето и, като прѣбродим редица векове, да се

Христос благодетел

фот. Г. Трайчев

повърнем към онова минало, спомена за което ни пази Бояна. Само тогава ние ще разберем красотата и езика на Боянската стенопис, само тогава можем да изживеем в съзерцание величието на историята.

ТОЙ БЕШЕ РОДЕН ДА БЪДЕ ЧОВЕК

Очистеното от облаци небе на ранния февруарски ден ни подбуди да прекосим калните подуенски улици, особено непристъпни при казармите на баталиона, и да залазим по изпръхналата пътека на слатинския редут. Белите изпарения като разржфани пресли сняг се виеха над челото на Витоша и примамваха към волност и простор. Под нас издаваха едва доловима фанара червените покриви на София, понадигнали се сякаш да ги полжхне топлика на предпролетния ден. А около нас лъхаше свежестта на светлозелена тревица, сред която тук-там гореше с жълтия пламък на богомолно запалени вошеници нацъфналия кукуряк. По сла-

тинския път бързаше селска талига, чиито колела тракаха шумно по изсжхналата каменна настилка. Техния тропот, съпроводен от клапането на джечения санджък, говореше гласно за друго време и за друга земя, над която се чувствуваха по-леки. И опиянени от собствения си шум, те бързаха да догонят пжргавите коне, понесли се към Цариградското шосе.

От падината в ляво се дочуха едностайни звуци на цафара. Ние се спряхме, унесени от пжрвородната песен на пролетта. След малко цафарата млъкна. От низината се зададе стадо овце и се покачи по ржтлинката. Изнурени от път агънца подеха

дружен блей и ту се разпръсваха на вси страни, ту се събираха, за да заврат главици под своите майки. А те, покорно привели глави, ръфаха сочната трева и спокойно понисаха дръжженията на своите ненаситни палавници. Отвреме на време някоя овца, подмамена от по-буйна китка трева, се премести непредпазливо и малкото, изпуснало млечното виме, се преобърне на гръб, скочи и пак заприпка по загубеното благо.

Другарят ми Т. Н. гледа с опиянено око прелестите на деня и се възхищава. Неговите, иначе мълчаливи уста, редят строфи след строфи от руските поети, поискал чрез тяхното майсторско умение да изрази възторга на своята душа.

— Знаеш ли що? — продума най-сетне той. Селото е близко, — да отидем в него... Стига сме се душили в София.

Аз скланям мълчаливо.

— Нали в село е по-интимна природата с човека? — запитва той, когато пристигаме в Слатина. Колко близко сме до такова мило общение и, колко малко го познаваме!

Обходили надлъж и нашир всички улици, по които личаха още множество улеи, отпечатани от селските кола, ние се отбихме в една от кръжките. Вътре множество селяни, прибрани от слънчевия залез, изпращаха с пълни чаши пълните прелести на деня. От всяка маса се носеха живи и гръмки разговори, които прекъснаха за миг след нашето влизане. Десетина погледа се впериха в нас, изгледаха ни от пети до глава и пак се приведоха над масите. Разговорите подхванаха отново. Думите се заплитаха една в друга и като забъркани кълбета се търкаляха току до нас. Невъзможно бе да се схване нещо. И аз, наведен, напънах слух да стана пасивен участник в някоя от тия непринудени беседи. По едно време другаря ми ме побутна и прошепна: слушай. Аз обърнах ухо към съседната маса. Там старец един разправяше нещо из миналото, прекъсван и запитван навремени от своите слушатели.

— Та той, ха?

— Бога ми, — той. Ние знаехме, че дохожда в село, дочувахме за такова на, дека го казваха...

— Кумитет, де, — допълни един от младите слушатели.

— Така, — кумитет... Ама не знаехме: кои са в него. Па и кого ще запитаеш... А и запитал си — кой ли ще ти обади... Само забелязвахме, че понякога из селото наставаше малко по-друг ред, а нощем по-много лаяха селските псета... Дошъл е, — каже баща ми. Майка ми смутолеви нещо около огнището и захвърли чергата над главите ни — да не чуем, що ще каже тато. След година-две аз вече знаех сам нещо. Но нито на тато говорех, нито говорех на мене. Беше ли сам в кумитето, не знаех; знаех само, че аз исках да бъда в него. Но как? Да можех да видя дяконо, — друго. Ама де ще го видиш! Он като дим — покаже се и пак се скрие. Уж го гледаш, а не го виждаш. Та-

кова едно нещо... И разказвача завъртя двете си ръце една пред друга... Върколак!

— А как не се изплаши тогава?...

— Беше по това време. Може и по-рано, може и по-късно. Тиха нощ сякаш беше излязла с белосани менци на Искъра за вода. Аз се навъртах до сам село. По едно време иде един — така... да кажеш мъжага, не е... Среден бой човек. Той ли беше хубавец, месеца ли изглеждаше хубав в лицето му, не мога ви каза. Приблечи са, па:

— Добър вечер, момко.

— Дал ти Бог добро, чичо.

Поиска да го заведе до Искъра. Можеш ли, — каза. Мога. Тръгнахме. Он мълчи и аз мълча. Най-сетне той се спря, изгледа ме в очите, като че ги опари с два живи възглена, и запита: обичам ли турците. Не, казах му аз. Боиш ли се от тях? — Не... Он пита, аз отговарям. Така стигнахме Искъра. А оно студено...

— Слушай, момко, сега ще ме пренесеш. Аз имам път да бия, а ти ще се върнеш в къщи и ще се стоплиш.

Няма що. Нагърбвам се аз, а он на мене. Препанахме Искъра. Кога стигнахме на другия бряг, вместо да ми каже „сполай ти“, он ме улови за рамото, загледа ме в очите и попита...

— Видя ли нещо?

— Не!

— Чу ли нещо?

— Не!

И я знаех как да му отвърна. Демек, да не взема да разправам: с кого съм бил и какво ми е говорил.

— Така те искам. Ха сега да си отидеш в къщи.

И се загуби в полето — ей така — в земята потъна... Е, той беше роден да бъде човек!...

— То се знай, то се знай, — съгласяват се слушателите.

Заключителните думи на разказвача ни правят впечатление и ние го запитваме за техния смисъл.

Простодушният селянин ни изгледа кротко и додаде:

— Не ви знаех, ваша милост, какви сте, но ще ви кажа право, че ние всички сме хора. Човек е друго. Той е по-близко до Бога. Оти Бог, когато направил Адама и Ева, направил ги от себе си. А кога Ева сгрешила от змията, божеското и дяволското се смесили, че излязло, ей такова — нищо. Кваса се примесил, знаете... И само тук-там останали чисти места, ама и то много малко. Който е роден от чисто тясто, той е нещо — човек; който не, той не е нищо сам. Нещо е, когато е с други. Едина няма име, — името е на всички „хора“.

Така, господине, така: ние сме хора, а он беше роден да бъде човек... Един!

Светла нощ разстилаше безплатните си сенки по полето, когато напуснахме кръжмата. Ние мълчахме, ние — хората — мислено унесени по образа на този, който беше роден да бъде човек и стана кумир на цял един народ.

Ст. Чилингиров.

АПОСТОЛА

Апостол значи пратеник. Но след подвига на Исусовите ученици, които, вжоржжени с вяра и любов, тръгнаха по далечни страни, всред враждебния и още силен езически мир, да проповядват новото учение, тая дума има само едно значение: човек, който се е посветил да служи на една нова идея за добро и за свобода.

От апостоли са имали нужда непросветените, онеправданите, угнетените. И ония, които са ги намирали, били са озарявани от просветата, свободата и мира.

Българският народ беше в началото на новото време в Европа една тъмна маса, в която желанието да се избави от гнета на едно тежко политическо робство едва добиваше определени форми. Но как? по кой път? Това трябваше да посочат водачите, апостолите.

Апостолите се явиха. Под черното расо на калугери, под скромното сетре на учители, или в живописното снаряжение на хайдутите, те почнаха да бродят българската земя, през села и градове, долини и планини, друмища и кози пътеки, мълчаливи, съсредоточени, страшни. Те бяха много. Едни паднаха в бой. Други угаснаха в тъмница, и образа, който последен мина през техния пламнал от мъжа поглед, беше образа на „Мати Болгария“, обожавана тъй, както първите мъченици на християнството са обожавали Христа.

Но този, който надмина всички тях, този, който не знаеше ни спънка, ни умора, ни опасност, когато трябваше да се броди българската земя, за да се проповядва новото учение, свободата, този, който символизира една епоха, той беше апостола над всички апостоли. Това е Васил Левски. Той влизаше и в колиби и в богатски къщи, говореше и с възрастни и с млади, със образовани и с неучи, и навсякъде сееше любов към българския народ, към българската земя, към цялата българска земя, и работеше за нейната свобода, защото беше човек. „... И ния сме хора и искаме да живеем човешки, да бъдем свободни съ пълна свобода, въ земята ни, тамъ дето живее Българинът? въ България, Тракия, Македония“. Така пише Левски на редактора на „Свобода“, Любенъ Каравеловъ (Архивъ на Възраждането, I, № 50, стр. 82).

И той поиска да занесе словото си навсякъде, където имаше българи, за да го чуят и да тръгнат

подир него. До къде го е завело неговото апостолство, документите, пък и свидетелствата на живи съвременници ще установят може би с точност. Но това не е и толкова важно. Апостолът не е господар на своя живот, а животът на Левски биде рано покосен. Навсякъде, обаче, където мина, през овчарските колиби и градските ханища, днес търговец, утре селянин, други ден турчин, следите му останаха неизлечими, както гигантските стъпки на юнаците от народния епос. Те не са издълбани в скалите, не са отбелязани върху тумулите, но те се връзаха в съзнанието на цел един народ и тъй безсмъртието на

неговия подвиг ще се носи в душите, от поколение на поколение.

Не всичко, което Левски виждаше у съвременниците му, беше от естество да увеличава пламъка в неговата душа: робството бе наслоило дебел черен пласт над човешкото и народното съзнание на българина. Но българската земя, каква бодрост, какви радости, какви вдъхновения трябва да е давала тя на апостола! В дни на усамотение, в часове на разочарование или на мъчително съмнение, колко пъти той трябва да е спирал погледа си върху чудните картини на българската природа! Стара Планина и Родопите, Средна Гора, Рила и Витоша, Дунава и Марица, равнините, в които зелените ниви се вълнуват като море, или по които се носи тъжната песен на жетварката, — всичко

това е говорило на апостола с езика на божеството и му е вдъхвало нова вяра, нови възторзи. Както войникът се хвърля в бой, понесен от звуците на народния химн, така и апостолът е вярвал смело срещу смъртта, носен на крилете на хайдушката песен, която пее Балкана, на небесния химн, който пее цялата природа.

Смъртта не посмея да излезе срещу вдъхновения човек: тя го издебна предателски. В един мрачен, зимен ден, в една почти турска паланка, той загина като мъченик — като истински апостол. Но неговото слово бе станало вече дело. Лобното му място стана свето място за поклонение на един свободен народ, турската паланка стана средище на българщината, а българските планини и долини днес се пребродят от възторжени дружини, в които и стари и млади черпят нови вдъхновения и нови сили за служба на отечеството.

Н. Милев.

Васил Левски

КЖМ ГЛОЖЕНСКИЯ МОНАСТИР И ЧЕРТИ ГРАД

(Из пѣтните ми бележки)

Преминахме река Вит при село Жсен. Някогашното помашко селце сега почиваше в лятна полу-дремка. По улиците се ровят деца в пепелта; старец, останал да пази кѣщата, подпрял главата си на тояга, гледа замислено към земята; някой премине бѣрзо през пѣтя и се загуби в полето. Тишина и спокойствие. Далече зад нас остава и старата чешма „Царичин“. Жсен и Царичин! Помачите са запазили, може би, в тия две имена смѣтен спомен за преминали времена.

Ние мѣлчим с Гарвана и вѣрвим. Пред нас се вие прашният друм за Гложене, а там високо, като замък, кацнал над скалите, блести на слънцето Гложенският манастир. Жетвари по полето се изправят, поглеждат ни странно и пак се унисат в работа. Ние ще нощуваме в Гложене, а на утринта ще продължим за манастира.

Гложене, голямо село, е по-оживено, може би, от самия град Тетевен. Приветливи хора ни посрещат и до късно през нощта ние слушаме шума на реката и свиренето на местния вятър „Чурко“. Той започва да духа вечер от Палтен под Тетевен, усилва се до полунощ, после намалява и към обед съвсем изчезва, за да почне пак в обратна посока. Чурко е студен и духа на едно разстояние от 16 километра. На този вятър се дължи и доброто виеене на лука.

Още не сѣмнало ние сме пак на пѣт. Прощаваме се с долината, която е още в полумрак, преминаваме хубавия камен мост под селото и поемаме по левия бряг на реката. Има два пѣтя за манастира. Единят от моста, стръмен, право нагоре към манастира. Ние взехме другия, малко подалечен, но по-живописен и по-интересен. Скачаме бодро по тесната пѣтека, откачваме раница и дрехи от храстите, прескачаме тръжни и, когато слънцето блесна над планините, ние вече почивахме в развалините на старо градище, обгърнато от клоните на сенечест орех. Ние се ровим из дебелите крепостни стени, надничаем из дупките и буренациите и пак поемаме нагоре. Ето, слънцето се дига вече високо, варовиците се страшно напичат, а пѣтеката е стръмничка. Ние се задъхваме, поспирваме и пак забързваме. Още малко и ние сме в сенките на буковата гора, при чучурите на манастирската чешма. Манастирът ту се появи, ту се скрие от нашите погледи. Ние глѣтаме жадно от студената вода, приказваме с козарчето, плискаме лицето си и пак напред. Още малко усилия и ние сме горе.

Ние дишаме леко и влизаме в манастирския двор. Тук са малцина — егуменът и няколко работника. Пространните помещения са празни. Летовници не спират тук, може би поради липса на пѣтища. А само на няколко стотин крачки от тука, към юго-изток, на Манйовската ливада, би

могъл да бѣде построен най-здравословният санаториум в Бѣлгария. Но войната е отпечтала и в тия тихи кѣтове своята рѣжа. Църквичката на манастира Св. Георги е разрушена от землетресение още от 1913 год. Останала е да стѣрчи само източната част, олтарят, с изображения на светци, протегнали безпомощно ръце към небето. Заради това, оплакваше се егуменът, не идват вече и богомолци, а всичките му просби към синод и власти за поправяне на църквичката останали глас в пустиня. С години се губят проекти от учреждение в учреждение, удобряват и се поправят, а църквата се руши, останалата фрескова живопис се кѣрти и измива от дъждовете. А манастирът има своята дълга история. Според запазените сказания за основател се сочи един киевски княз, някой си Г л о ж, който избягал тук, прогонен от страшните орди на монголския вожд Тамерлана (XIII в.). Той се заселил отначало долу, в старото градище, дето построил и манастир Преображене. При него дошли и други бежанци. След това той построил и сегашния манастир. Тогава била изградена и „кулата“ до манастира, не висока каменна постройка, с четириъгълна форма, дебели зидове и камен свод. И нейните основи са изровени, стени попукани.

Седнали върху срутените стени на църквичката, нашият поглед се губи далеч на север из дунавската низина. А има какво да се види от тук. При ясен ден може да се назърне чак до полето на Долни Искър и Скѣт. Хълмове, като голямо развълнувано море, се редят и чезнат в равнината, крият в пазвите си селца и колиби, пропускат и пращат на полето студените и бисти води на бели и Черни Вит. Но сега е горещ летен ден. Тежка омара тегне долу над земята и всичко се слива там в хоризонта в тънка, непрозрачна маса.

Към 2 часа след пладне ние напускаме манастира, оставяме в десно от нас острия връх Лисец и по коларския пѣт потегляме на юг. Блазнат ни зѣберите на Ч е р т и г р а д, които се резко очертават на плещите на Балкана. Някакъв си запустял град, непристъпен, оставен, забравен в недрата на планината! Тук, от А с а н и ц а гледаме отдалече някакви си чувовни скали, прилични на изоставени дворци, на разрушени кули. Цялата област е пълна с легенди за последните преживявания на второто бѣлгарско царство, за последните борби. На всяко върхче ще намерите следите на кула или църквичка. В полето отдавна всичко е заровено дълбоко в земята. Планината запазва по-дълго спомените, запазва по-дълго останките на миналото. В тези гористи и непристъпни места бѣлгарите дълго още след завладяването на останалата част на страната са давали отпор на турците, дълго време са пазили своята независимост. Това показват и

местните имена. Даже в помашките села, северно от Тетевен, няма да чуете нито едно турско име на местност, нещо повече, тук са запазени още стари тракийски названия. И ако някога трябва да търсим останките на последните български владетели, то пак тук, в тия места, може би, ще ги намерим. Планината все още поддържа будния и свободен дух, праща го в полето, за да може в големи народни нещастия пак да го приюти при себе си. Това е вечният поток на историята.

Загледани в далечината, ние крачим с Гарвана през пасбища и ливади, спускаме се в урви, изкачваме стръмнини, вървим без път. Запитваме случайно срещнати колари за пътя за Черти град. Те се поглеждаат сжмнително, поклашат глава, посочват с пръст и пак ни заминават.

— Черти град! — казва един, — та вие и утре по обед не можете го стигна.

— Близу е, — казва друг. Това ни окуражава и ние усилваме крачките.

Движим се все по водоразделната линия на Вит и Малки Искър, прекосяваме пътя Големи-извор-Тетевен и поемаме към Старо-село. И тука тишина като в всяко друго село през работните летни дни. Останали деца ни поглеждаат скритом през плетищата, някое куче ще ни заджавка, ще ни последи известно разстояние и всичко наново утихва.

Ние бързаме, рядко се спираме. Часът е 4, а Черти град е още далече. Минаваме през изкласили ниви, през покосени ливади. Навсякжде кипи живот, работа. Как ни мамят дебелият сенки! Искани се е тъй да захвърлим раници, да протегнем уморени крака, да се загледаме в синевината на планините, в самотните облачета, загубени в небето, да послушаме песента на жетварката. Но целта ни е още далече, денят преваля, а залез-слънце ни бил великолепен от онези чукари.

Почваме да виждаме по-малко работници, заминаваме чарди говеда, достигаем хълмове, покрити цели с папрат, из който се увива като змия пътешка. Ето ние сме вече срещу самия Черти град. Скалите се издигат още по-високо пред нас, а долу низко се лъжат водите на малко поточе.

Ние се движим по склоновете, правим обиколка и бързаме да бждем горе. Долините вече тъмнеят, дълги сенки простират все по-далеч костеливите си ръце и всеки миг все нови и нови цветове обогатяват планината.

Прескачаме широк ров, katerim се през непристъпни скали и ето ни на самия връх. Нощният страж на нявгашната крепост е можъл спокойно да стои тука и да наблюдава сигналите от Троянския балкан на изток, до Мургаш на запад, от Лисец и Маркова могила на север до билото на самия Балкан. Ние бродим из развалините, надничаем над скалите, гледаме насрещния Острил, прав, като конус, дето човек би помислил, че не би можъл да се изкачи. Това е предният пост на крепостта.

Целият северен склон е почервенял. Всяка дупка, всяка скала и камък са покрити със здравец и вие чувствувате от тук неговия джж. Какъв страшен блясък получават цветовете при залез-слънце!

Прибираме се в овчарската колибка, след малко достига и стадото. Къде по-сигурно място от тези непристъпни скали! Един само трън запушва всички входи. Овчарчето ни гледа отначало малко подозрително, даже със страх, а и неговите другари — кучетата бяха готови всеки момент да си покажат острите зъби. Скоро се сприятеляваме, светва малък огън в колибата и приказките почват. Като нас идвали тук мнозина, казваше овчарчето, някои престоявали с дни, със седмици, копаели, търсели скрито имане и изчезвали. А името не било Черти град, а Черни град. Три години траяла обсадата, а и сега още се намирали стрелки.

Настъпваше нощ, хубава лятна нощ в планината. Губят се в тъмнината равнините, долините; пред нас стърчат Вежен и Баба, те са така близко до нас. Ние чувствуваме тяхното свежо дихание. Подтикваме загасналият огън, гледаме догарящите главни, далечните силуети на върхове и планини, звездното небе, слушаме равномерния припев на щуреца и мълчим. Всякой се носи на крилете на своите мечти, живее със своите бленове.

Не е ли тишината сама дивна и великолепна музика?

Ив. Варджиев.

ВАЙСХОРН

от Джон Тиндал

За да не би желанието му да ми бжде приятен да го изкуси да отиде твърде далеч, аз казах на водача си, че той не трябва да упорствува само заради мене и че аз с удоволствие ще тръгна с него назад в момента, когато той счита, че не е сигурно да се върви по-нататък. Той отговори, че макар и уморен, той се чувствуваше още съвсем сигурен и поиска да хапне малко. Дадохме му и една глътка вино, която го много освежи. И като

погледна върха с по-твърдо око, той извика: „Господарю, ние трябва да го победим!“ и гласът му паднаше като камък на сърцето ми. Спомних си за англичаните в сраженията, за качествата им, които ги направиха известни по цял свят, тяхната твърдост, която не познаваше отстъпване, — те считаха борбата за свой дълг и се бореа, даже и когато нямаха надежда за успех. Подобни мисли ми помагаша да изкачех скалите. Ето още едно въз-

вишение пред нас, зад което кой знае още колко далеч бе върхът. Ние изкатерихме височината и над нас, но вече достижима, се очертаваше на синият небе една сребриста пирамида. Няколко пъти карях другарите си да ме уверят, че това бе най-високата точка, преди да се осмеля да повярвам това. Страхувах се, че тази надежда можеше да бже от онези горчиви разочарования, каквито изпитахме вече толкова пъти през време на изкачването, и треперех пред неговото морално действие. Една огромна призма от гнайс или гранит образуваше края на гребена и от него един тесен като нож ръб бял сняг водеше към една малка точка. Ние минахме гребена, стъпихме на точката и в същия миг погледът ни се плъзна по целия хоризонт. Ние бяхме на най-високата точка на страхотния Вайсхорн.

Дълго задържаните чувства на двамата ми другари избухнаха в лудо повтаряни викове на радост. Бенен махаше ръце във въздуха и викаше като валисчанин*), а Венгер се провикваше с пронизителния зов на оберландците. Ние погледнахме надолу по гребена и низко долу на един от жбериците му видяхме двамата планинци от Ранда. Непрестанно летеше нашия победен вик към тях. Те едва бяха изкатерили една малка част от гребена и скоро, след като ние стигнахме върха, тръгнаха назад. Те сигурно имаха скритото желание да издебнат нашия неуспех, ако не бе ни се удало да постигнем целта си, но ние чухме отпосле, че те били не по-малко усърдни във възвестяването на нашия успех. Те ни видяха, както уверявах, като три мухи кацнали на върха. Доста си изпатили те заради истината, защото никой в Ранда не искал да повярва, че Вайсхорн е могъл да бже изкачен, и най-малко от един човек, който два дена преди това бе обект на най-дълбоко състрадание от страна на Филомена, клерката, защото стомахът му не можеше да приеме нищо от това, що му поднасяше тя. Но убедителността, с която двамата свидетелствували за това, бе успяла да победи и най-големите неверници, преди още ние да се върнем в Ранда.

Бенен много искаше да остави на върха някой вжншен, видим белег за нашия успех и се тюхкаше, че няма подходящо знаме. Ние му предложихме да използва като прът дръжката на една от нашите ледокопки, на която да закрепим една червена джобна кърпичка. Той го направи, и дълго време импровизираният прапорец се развяваше от вятъра.

Всеки швейцарски планинар познава Вайсхорн. Аз дълго време го считах за най-гордия връх в Алпите и повечето други излетници споделяха моето мнение. Впечатлението, което той произвежда, се дължи отчасти на относително изолира-

ното му положение, в което той се извишава към небето. Той не се закрива от други върх и неговата пирамида се вижда от всички околни планини. И обратно, той има необятен кръгзор. Нито Бенен, нито аз бяхме виждали по-рано подобно нещо. Денят бе идеално хубав. Нито едно облаче на небето. Леката омара в далечината, макар и достатъчна да омекчи очертанията, бе много слаба, за да може да забуди нещо от тях. Над върховете и долините се изливаха слънчевите лъчи, препятствувани само от самите планини, които хвърляха сенките си като черни маси през осветения въздух. Никога по-рано не бях преживявал гледка, която да затрогне тъй дълбоко душата ми. Искях да запиша някои наблюдения в бележника си, но ми бе невъзможно. Струваше ми се, че би било нехармонично, ако не и светотатство, да позволя на научни размишления да се вмъкнат в това възвишено настроение, в което мълчаливото благоговение бе „единствено възможното богослужение“.

Бяхме се катерили цели десет часа от нашия бивак до върха, а трябаше преди мръкване да се намерим в долината. Мускулите ни бяха изнеможили и замаяни и ние трябаше да употребяваме големи усилия, за да ги накараме да се пообтегнат по-добре. Но мисълта за нашия успех се лееше като старо вино по жилите ни и ни помагаше при слизането. Отначало ние смятахме, че слизането ще върви бърже, но много се бяхме лъгали. Както и при изкачването, и тук водеше Бенен. Той обхождаше внимателно всяка канара и чакаше, докато аз стигна при него; аз чаках пак Венгера, така че един от нас бе постоянно в движение. Водачът ни предпочиташе снега, а аз вървах повече по скалите, където можех да си помагам и с ръцете. Мускулите ни бяха подложени на тежко изпитание от вечното заобикаляне на нарязаните скалисти жбери по гребена, но трябаше да се измине едно дълго, дълго разстояние по него, преди да можахме да помислим да го напуснем.

От време на време ни събуждаше от нашата летаргия трясъкът на камните, които, събаряни от нас, се търкаляха надолу по склона. Скоро след като преминахме в обратно направление тесния снежен ръб, за който говорих при изкачването, ние оставихме билото на гребена, за да продължим слизането по ската на пирамидата. Повърхността му бе прорязана от улеи, най-дълбоките и най-тесните от които бяха изпълнени с лед, а другите служеха за път на събаряните горе от вятъра и бурите камъни. Трябаше да се копят стъпки в леда, но ударът на ледокопката сега много се различаваше от тазсутрешния. Ударите на Бенена следваха с предпазливостта на човек, чиято сила е наполовина изчерпана. Все пак те падаха с достатъчно замах и образуваха необходимите вдлъбнатини. На няколко места ние използвахме копаните сутринта стъпки. На изкачване никой не произнесе нито една предупредителна дума,

*) Валис — кантон в югоизточна Швейцария, на границата с Италия, от Женевското езеро до Сен-Готард. В него се издигат Пенинските и Лепонтийските Алпи, които се кръстосват в масива на Монте Роза.

но сега Бенен често настойчиво предупреждаваше: „Внимавайте да не се подхлъзнете“. Аз мислех, че ако и да се подхлъзне някой, той ще бжде в състояние да се задържи. Но когато изказах тази си мисъл, Бенен отвърна кжсо, отсечено: „Не, това е съвършено невъзможно. Ако да беше сняг, би могло, може би. Но това е чист лед, и ако паднете, вие ще изгубите съзнание, преди още да можете да употребите ледокопката си“. Мисля, че той имаше право.

Най-сетне можахме да се обжрнем право надолу и тржгнахме по един от най-наклонените ржбове. Отначало ние се спущахме предпазливо от скала на скала. На едно място Бенен се задържа по-дълго време на една скала, помоли ме да не се движа и протягаше ржце и крака като пипала на разни страни. Не можах да разбера, в що се състоеше трудността, тжй като скалата, макар и стржмна, не бе отвесна. Аз се джржах здраво о нея, а Бенен стоеше долу на една издладина пол нея и искаше да ме поеме. Мястото, дето стоеше той, бе една малка, заоблена издигнатинка, която бе достатъчна да му даде опора, но от която можеше да го събори най-малкото движение. Той знаеше това и затова бе толкова предпазлив. Скоро след това ние оставихме ржба и се спуснахме по един улей в ляво. Той бе тжмен и влажен от изцрещата в него вода. Тук ние се освободихме от вжжето и можахме да вжрвим вече по-бжрже. На места скалите бяха разстрошени на прах и по такива места ние се хлжзгахме с голяма бжрзина надолу.

Обжрнахме се пак на ляво, слезохме на един ржб и стигнахме до друг един, по-сух улей. Но той бе опасен, тжй като водата постоянно подкопаваше скалите. От сегашното си положение ние чувахме трясъка на камжните, които фучаха по улея, който ние току-що бяхме напуснали. Венгер, който до сега бе последен, излезе напред. Той няма силата на Бенена, но краката му са джгли и той слиза бжрзо. Той тжрсеше пжтя, който ставаше все по-труден и по-труден. Той се спира, наблюдава, колебае се, най-сетне застава над една пропаст, която се вие като стена около планината. Ние ударихме на ляво и след джлго заобикаляне ни се удаде да я обходим.

Следният половин час ни довежда до края на друга пропаст, която е така изровена, че скалите отгоре се надвисват над нея. По лицето на Бенена се чете голяма загриженост: той погледна нагоре, и мене ме облада смжртен страх, да не предложи да се изкачим отново на билото. Твжрде смжнително бе, дали мускулите ни биха изпжлнили такава една задача. Докато ние стояхме тук, тжрсейки изход, един тжп, гжрмовен трясък привлече вниманието ни. Една скала се бе откжртила току под вжрха на Вайсхорн и се носеше по един сух улей надолу. Облак прах се дигаше, кждето тя докоснеше ската. След нея полетяваха стотини

други подобни ней блокове, а пространството между тях се изпжлваше с безброй малки хвжрчащи камжни. Всеки от тях изтжрсваше праха от себе си вжв вжздуха, докато най-сетне каменната лавина бе забулена в облак. Трясжкжт бе заглушителен, ударите следваха непрекжснато, един след друг. Тжмни каменни маси пронизваха тук-таме облака и се носеха като хвжрчащи демони вжв вжздуха. Те се движеха не само право надолу, но се и вжртяха и потрепваха през време на движението си, като че ли летяха с криле. От всички страни отекваше ехото и пригласяше на лавината, докато най-сетне с глух удар в снега пелият куп камжни се стовари и успокои в подножието на вжрха. Тази каменна лавина бе едно от най-необикновените явления, които сжм наблюдавал, и затова обжщам внимание на тези, които искат да изкачват Вайсхорн, вжрху опасността, на която биха се изложили, ако рекат да се изкачат по тази му страна. Всеки момент този склон на планината може да бжде бомбардиран от смжртоносни снаряди.

След зряло обмисляне ние тржгнахме в западна посока, по продължението на пропастта. Аз се боях, че всяка крачка напред ни водеше кжм погсеми мжчнотии. На едно място обаче пропастта се наклоняваше косо кжм една гладка скала, по продължението на която се виждаше една пукнатина, достатъчно широка, да могат да се пжхнат вжтре пржстите на ржцете, която се продължаваше в страни чак до ледника под скалата. Един след друг ние се вкопчвахме в скалата и се провлачяхме надлжж край пукнатината, докато стигнем достатъчно близу до ледника, за да можем с едно неособено нежно падане да се намерим на него. Минахме бжрзо ледника, като тук-там потичвахме, на по-наклонени места се хлжзгахме, докато се натжкнахме за трети пжт на нова пропаст, която изглеждаше да е още по-лоша от другите. Тя бе сжвсем стржмна и, колкото можах да видя на ляво и на десно, сжвжршено безнадежна. И сжвсем изненадан останах, когато двамата ми другари, без да размишляват, се обжрнаха на десно. Аз бях сжвсем безпомощен, но по лицата на другарите си не забелязвах никакжв признак от угриженост. Те разглеждаха грижливо моренните материали, по които вжрвехме, докато най-сетне единият от тях извика: „ето следите“, и почна да крачи с по-големи крачки. Ние поглеждахме от време на време над пропастта и открихме най-сетне една ивица зема по стената. На нея ние можахме да закрепим краката си. Това не бе лесно, но за така изпитани вече хора то бе цяло спасение. Ивицата земя свжрши и сега трябваше да се спуснем по скалата. За щастие, тя бе грапава, така че, като се джржахме с ржце за закржглените й издладини и залостяхме пироните на обувката си в изпжкналите й кристали, ние можахме полека-лека да се спуснем долу. Джлбока цепнатина делеше ледника от скалата. След като изкатерихме и нея, ние бяхме свободни, тжй

като бяхме вече извън последния скалист пояс на планината.

Тук моите водачи се отличиха. В деня преди моето пристигане в Ранда те бяха идвали на планината и наблюдавали една самотна коза, която вжрвяла надлъж в подножието на сжщата тази пропаст и напразно се опитвала да се изкачи по-високо. На едно място това ѝ се удало, и това място те го запомнили добре. И когато стояхме горе над пропастта, те тжрсили дирите на козата, намерили ги и те ни изведоха на единственото място, отдето бе възможно да се слезе. Сега вече нашият път бе ясно очертан. Ние минахме по ледника весели и доволни и излезохме на земя, тжмко когато месецът и изтокът ни светяха с двойната си свет-

лина. По-кжсно светлината на месеца бе закрита от облаци. В тжмнината ние често се сжмнявахме, дали сме на правия път и вжрвехме като замаяни надолу по тревисти хжлмове. Най-сетне чухме на известно разстояние гостоприемното джжкване на стадните звжнци и по него стигнахме в 9 часа вечерта мандрата. Кравите бяха издоени и млякото употребено, но пжргавото момче намери по някоя и друга глжтка, останала и за нас. Подкрепени така, ние продължихме слизането. Аз бях много изгладнял, понеже през целия ден бях хапнал само малко консервирано месо. Бенен и аз слизахме предпазливо надолу и след много кривулене стигнахме най-сетне в долината, и малко преди 11 часа в хотела.

От немски: Пейо.

ФОТОГРАФИЯ

Уреденият от Софийския Фото-клуб безплатен курс по фототехника, който ние оповестихме в книжка 2 на Бжлгарски Турист, продължава редовно в ботаническата аудитория на Университета всеки четвъртък. Живото участие, особено от страна на наши членове, в курса показва, колко навременна е била идеята на Фото-клуба с това му начинание.

След едно сбито изложение на историята на фотографията и на фотографските уреди и помагала лекторът на курса г. Георгиев изложи пред слушателите си в няколко лекции под ред систематически основните положения на фотографската техника, при което мнозина вече напреднали любители-фотографи имаха случай да си обяснят някои явления, грешки и неуспехи в своята практика и да си изработят един по-правилен метод. От несравнено по-голяма полза се явяват обаче последующите лекции на г. Георгиев, в които той ни запознава с началата на художествената фотография и тяхното приложение при разните видове снимки.

За да могат да получат и нашите членове в провинцията известно осветление вжрху някои вжпроси на модерната фотография, по молба на редакцията г. Георгиев обеща да даде няколко статийки за Бжлгарски Турист. За сега даваме по-долу някои бележки, които г. Георгиев има любезността да ни даде в отговор на направени запитвания от наши читатели от провинцията. Ние и за напред ще джржим страниците на списанието отворени за подобни бележки по вжпроси, интересующи нашите членове и читатели.

Времето за експониране (осветляване на плочата) е в зависимост от активизма на светлината. Под активизм разбираме химическото вждействие на светлинните лжчи (напр. вжрху чувствителния слой на фотографската плоча). Колкото по-активна е една светлина, толкова по-силно действа вжрху чувствителната плоча и толкова по-кжсо трябва да е времето на експонирането. Активизмът на светлината е различен за разните места. Ако приемем, че в полето коефициентът на активизма е 1, на морския бряг той е приблизително 2, т. е. там светлината е два пъти по-активна, отколкото в полето; сжщо и на височини между 1000 и 2000 м. над морското равнище той е приблизително 2, а на по-големи височини, от 2000 до 3000 м. е около 2.5 и т. н. В гората, вжв зависимост от гжстотата ѝ и от тжмнината на зеленищата активизмът на светлината може да бжде от 1/5 до 1/100 даже и по-малко, с други думи там светлината е много по-слабо активна. Сжответно на това и относителното време на експонирането за тия случаи може да се изрази сжс следните общи отношения: в полето — 1, при сжщите условия на морето — 1/2, или два пъти по-малко, на планината на височина от 1000 до 2000 м. — 1/2, от 2000 до 3000 м. 1/3, в гората

— 5 до 100 (= пъти повече).

За **вжжни** снимки, безразлично какъв е сюжетът им, е за предпочитане да се употребяват така наречените ортохроматични, плочи, които е желателно да бждат и изоларни (лихтхоффрай), с не по-голяма от 13 до 15 Шайнера чувствителност. Ортохроматичните плочи са плочи, при които чувствителността за най-активните сини лжчи е значително притжпена, с което се увеличава чувствителността им кжм по-слабо активните жжлти и зелени, даже оранжеви и червени лжчи, и по такжв начин тези плочи позволяват едно по-вярно предаване на цветните сюжети чрез фотографията. Изоларни пжк са тези плочи, у които е намалена до минимум вжжможността за отражаване на светлината от стжклото на плочата, което отражаване при обикновените плочи дава светли сияния около силно светлите предмети. Добри плочи от тоя род сж намиращите се у нас: хромоизолар от Агфа, елохром лихтхоффрай от Адлер и изосинхромал от Веракс.

Тези плочи се употребяват както и обикновените и се проявяват и фиксират в сжщите бани, както и последните. Нужно е само да се експонират през светофилтър, за да се прояви ортохроматичният ефект. У нас по магазините за фотографски предмети се намират стжклени светофилтри, а кжм някои ортохроматични плочи обикновено има приложени целулоидни светофилтри. За обикновени пейзажни работи са удобни светофилтри с коефициент на плжтност 2—4, за планински и снежни пейзажи — 5—8, за студии на облаци 10—15. Коефициентът на плжтността показва, колко пъти по-дълго трябва да бжде експонирането в сравнение с нормалното без филтър.

Хартия за морски и снежни изгледи е най-подходяща бжрзокопирната: бромовая или газлихт. За портретни работи и обикновени пейзажни снимки пак бжрзокопирната, но тонирана в някой топжл тон (кафян, селян, сиена и пр.), било при проявяването, било отпосле. За последните могат да се употребят и хартии за дневно копиране. Хартията наречена газлихт може да се тонира чрез проявяване в следния проявител:

Вода — 200 куб. см.

Натриев сулфит кристалически 25 гр.

Хидрокинон — 3 гр.

Натриев карбонат кристалически 50 гр.

Калиев бромат — 3 гр.

При прекопиране средно 5 пъти от нормалното и проявяване на снимката в горния проявител, разреден с около 5 пъти повече вода, се получават приятни кафяно-червени тонове. Като се увеличава прекопирането и разреждава повече проявителят, тоновете могат да се разнообразят до безкрайност.

Народния театър след пожара

фот. Г. Трайчев

П О З И В

към българските туристи

Другари!

Известно е на всички Ви, каква зла участ сполете единствения български Народен Театр — храма на родното ни сценично изкуство. Бедата е голяма, но не и непоправима. Потребно е само повече воля, повече работа, повече пожертвувателност. Такава се налага и нам. Ние туристите, членове на една културна организация, трябва да земем участие в гигантските усилия за възобновяването на унищожения от пламъците културен паметник. За нас, които проповядваме обич и привързаност към родното, това е един дълг. Ние трябва и тук да дадем пример, че с воля, твърдост и постоянство ще превъзмогнем нещаститето, както преодоляваме пречките, що срещаме при нашите излети. Нека се покажем достойни представители на родния туризъм, нека не скъпим нито труда си да съдействуваме за събиране на помощи, нито лептата си, колкото и скромна да е тя, та с общи усилия да издигнем над пепелището още по-величествен паметник! Нека бъдем първи в общото съревнование!

Здравейте!

От Централното Настоятелство на
Българското Туристическо Дружество.

Окръжно № 62. До клоновете на Б. Т. Д. — Другари, Централното Настоятелство на Б. Т. Д. счита, че е негов дълг да отправи горния позив до дружествените членове, да не скъпят лептата си за възобновяване на Народния Театър, този храм на родното изкуство. Но те също така счита, че е поведителен дълг и на клоновите настоятелства да развият най-енергична дейност за уреждането на редица сказки, забави, вечеринки и пр., чистият приход от които да бъде в полза на фонда „Български Народен Театър“. Ето защо Централното Настоя-

телство като апелира към високото съзнание на ръководителите на дружествените клонове, вменява им в дълг на направят всичко възможно за използване и на горепомнатите средства, та по този начин Б. Т. Д. като истинска културна организация да допринесе по-чувствително за по-скорошното постигане крайната цел, към която са насочени усилията на целия народ — възобновяването на Народния Театър, изгорял на 10 того.

С позива за неуморна работа и с молбата да ни държите в течение на всичко сторено, пращаме Ви нашето волно другарско

Здравей!

Председател: Ил. Антонов.
Секретар-касиер: В. Христов.

Х И Ж И

Хижа Мусалла. — Необятната Рила с нейния хаос от приоблачни върхове, бездънни пропасти, тъмни езера и омагьосани девствени лесове и през най-тежките дни на зимата е вече достъпна на туриста.

В тихата долина на Скакавица, при водопада от чиито струи луната тече сребърни ленти, се издига туристически дом Скакавица — първата планинска хижа у нас.

В недалечно бъдаще, може би още това лято, в друг един кът на Рила — при езерата под върха Мусалла ще се издигне една нова хижа.

Там под най-високия връх у нас туристът в лошо време ще намери приют, под покрив при пламтяща камина ще ношува и рано с нови сили ще поеме към челото на гиганта, за да срещне слънцето.

Под краката му ще се разстила целия свят и на кадифаната полянка при кристалното езеро ще му се усмихва от далеч малката хижа. И всичко това не е вече блян.

Самоковските туристи, млади и стари, окуражени от делото на своите дупнишки другари туристи, с общи усилия през това лято започват постройката на хижа при първото езеро под Мусалла.

При дружествата е основан фонд за тази цел, събрана е вече значителна сума, избрано и проучено е мястото за постройката от специална техническа комисия. И нека се надяваме, че с блестящ успех ще завърши започнатото дело.

Св. Врачкият клон Елин връх от Б. Т. Д. възнамерява също през това лято да започне постройката на една хижа в Пирин, в свежата долина на Св. Врачка Бистрица, над влашките колиби Тременища. Нам се струва, че мястото на хижата е малко ниско избрано. Едно посещение на Ел-Тепе или на Пилаф тепе или Безбог за един ден от там би било твърде пресилено. Като преходна станция обаче, след построяването на хижи край езерата на Бждерица, Валявица и Папазйол, тя ще запази своето значение.

Хижа Алеко на Витоша. — Злосторници сж успяли вече да задигнат вратите и прозорците на двете землянки при хижа Алеко на Витоша, въпреки това че сж били посещавани почти всеки неделен и празничен ден от излетници-членове на Софийския клон Алеко Константинов. Направени сж нужните постъпки пред административните власти, които сж обещали всичкото си съдействие за откриването на злосторниците и възвръщането на задигнатите вещи. Единственото средство обаче против подобна напасть си остава изграждането на хижите ни по начин, който да не дава никаква възможност за повреждане с обикновени подръчни средства. Горният случай е излишно доказателство за правотата на тази мисъл.

ВЕСТИ И БЕЛЕЖКИ

Голяма туристическа изложба. — Ние много малко познаваме нашето колкото многострадално, толкова природно надарено отечество. И може би поради това наше непознаване на родната страна ние толкова малко мислим и още по-малко работим за нейното бъдеще. А там в недрата на бжлгарската природа, под дивните чела и скали на величествените наши планини, в тяхните омайни гори и долини, из пжстроцветните поляни и усой, по китните брегове на кристалните езера и реки и в просторните равнини и полета, обжрнати в неизчерпаема благодат и богатство от жилавите ржце на бжлгарина селяк и жизнерадостната бжлгарка-селянка, — там, и само там е изпитаният и сигурен цяр на телесните и на душевните наши неджзи. Там всред майката при-рода, под родното небе, нашият ум и разум се пречистват и ободряват, нашите мишци заякват, нашата воля и характер се каляват и националният ни дух и сжзнание се подемат. Там и нашият мироглед се разширява, за да виждаме и чувствуваме силата и премждростта на Твореца и да украсяваме душата и живота си с истински човешки и християнски добродетели.

Вжодушевяван от подобни мисли и в желанието си да опита един по-нагледен способ за насжрчение и разпространяване на туризма и родолюбieto у подраст-ващото поколение, за сжбуждане и закрепване в него на един здрав стремеж кжм непосредствено наблюдение на природата, кжм посещаване на дивните кжтове на родината, кжм изучаване, любуване и обикване на хубавото бжлгарско отечество Пловдивският клон Ка-лоянов вржх от Б. Т. Д. откри на 4 февруари т. г. в салона на Окржжната постоянна комисия пжрвата по рода си у нас туристическа изложба. Изложени са около 500 снимки — изгледи от всички крайща на Бжлгария и поробените бжлгарски земи, едни представляващи красиви природни кжтове из нашата родина, други — местности с историческо значение и паметници на на-шето духовно и политическо вжзраждане. Изгледите са подредени по места и области и един спретнат опис на картините с кратки пояснения за техните особености и значение подпомага твжрде много разглеждането и разучуването им. Изложбата ще бжде открита през целия месец и заслужава да бжде посетена от всеки бжлгарин, особено от нашата младеж и от всички туристи, които ще намерят вжтре богат материал за планове на бждещи излети.

ДРУЖЕСТВЕН ЖИВОТ

Русенският клон Приста от Б. Т. Д. е имал на 10 януари т. г. редовно общо годишно сжбрание, на което старото настоятелство, след кратжк отчет за дейността на клона за времето от основаването на клона до края на годината, си е подало оставката. Новоизбраното от сжбранието настоятелство се е конституирало както следва: председател Ив. х. Иванов, подпредседател Прокопи Морозов, секретар Крум Р. Аврамов, касиер Георги Хлебаров, домакин Вл. Сапунов и сжветници: мичман Ст. Хранков, Вжлчо Добрев и Ив. Попов. — Канцеларията на клона се помещава на ул. Николаевска 15.

Старо-Загорският клон Сжрнена Гора от Б. Т. Д. е имал на 21 януари т. г. редовно общо годишно сжбрание, на което настоятелството дало отчет за дейността на клона през времето от основаването му — 30 април м. г. до края на годината. Макар и още слаб, младият клон е проявил през това време добра дейност. Направени са били няколко излета, между които един до гр. Трявна и други до Мжглишкия водопад, кждето е била устроена среща с Казанлжшкия клон Орлово гнездо. На 11 ноември м. г. клонжт е дал вечеринка, която е имала добжр успех и е дала чист приход 524 лева. Броят на членовете е нарастнал до края на годината на 73.

Редактор: Ив. Велков.

Сжбранието е избрало ново настоятелство на клона в следния сжстав: председател Ст. Минков, учител, под-председател Д-р Анастас Козаров, жбболекар, секретар Борис Касабов, тжрговец, и касиер Ст. Георгиев, чиновник.

Казанлжшкият клон Орлово гнездо от Б. Т. Д. е имал редовното си общо годишно сжбрание на 30 януари т. г. От отчета на настоятелството пред сжбранието се вижда, че клонжт, подновен през м. май миналата година, е развил доста оживена туристическа дейност. Устроени сж. били 11 излета, посетени от 130 души. Дадена е една добре уредена вечеринка, която е имала голям успех. Приходите на клона през изтеклото полу-годие (I.VII до 31.XII.922 год.) е бил 1148 лв. срещу разход 1036 лв. Броят на членовете му от 36 на 1 юли м. г. се е увеличил в края на годината на 65 души.

Сжбранието е избрало ново настоятелство на клона в сжстав: председател Вл. Бакалов, подпредседател Йон-ко Илиев, секретар-касиер Сп. Кеманджиев, пом. секре-тар Ив. Бояджиев, домакин библиотекар Манол Стоев и сжветници Елена Стефанова, Недка Николова и Катя Делева.

Трудова повинност. — С приближаването на про-летта настжпва и времето за отбиване на временната (десетдневна) трудова повинност от гражданите. В инте-реса на нашата организация е, щото труджт на друже-ствените членове, подлежащи на такава повинност да се използва за осжществяване на дружествени цели, като постройка на хижи, подслони, прокарване и бе-лежене на пжтища и пжтеки, залесяване на местности, сжздаване удобства за пжтуване и пр. и пр. Време е вече клоновите настоятелства да се занимаят с този вж-прос и да си изработят един план за работа. За тази цел Централното Настоятелство е излязло с окржжно до клоновете, с което ги подканя да сторят това и, като се сжобразават с окржжното на Главната Дирекция на Тру-довата повинност № 298 от 26 януари м. г., печатано в Бжлгарски Турист г. XIV, кн. 5, да представят свое-временен изработения от тях план заедно с един списжк на членовете си, които биха искали да вложат труда си в дружествена работа, в сжответното общинско управ-ление и направят постжпки, да им се разреши да из-ползват временната трудова повинност на членовете си за извжршване на посочените работи. Добре е при това за всички сторено от тях в това отношение, клоновете да джржат в течение Централното Настоятелство, което от своя страна може да им сждействува, като направи постжпки пред самата Главна Дирекция на Трудовата повинност.

Трябва да се очаква, че навсякжде клоновете ще се проникнат от насжжната необходимост да се използва този обществен институт в усилията ни за постигане на дружествените цели и ще се постараят да организират това използване по начин, щото да могат да се постиг-нат най-голыми резултати. Не се сжмняваме, че и отде-лните членове, подлежащи на временна трудова повин-ност, не ще се подвоумят да отбият сжвестно тази си тежба в работа за общото дяло.

БЖЛГАРСКИ ТУРИСТ. Месечно илюстрирано списание за туризъм и родинознание — Орган на Бжлгарското Туристическо Дружество — Пре-поржчано от Министерството на Народното Просвещение с окржж-но № 1793 от 27 януари 1922 г. Година XV (сеп-тември 1922—юни 1923). Абонамент: за членове на Б. Т. Д. и Ю. Т. С. годишно 40 лв., а за нечле-нове 50 лева. Всичко за списанието се изпраша до Редакцията на сп. Бжлгарски Турист, София, ул. Солун, № 23.

Туристи, разпространявайте Бжлгарски Турист!

Придворна Печатница

Иван Велков

Иван Велков

